

УДК 336.225

Я.І. Морцаспірант
Класичний приватний університет**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**

У статті проаналізовано динаміку та структуру доходів зведеного бюджету України, місце й частку податків у формуванні бюджету. Зазначено, що для економічного зростання необхідно звернути увагу на стимулювання виробництва за допомогою інструментів фіскальної політики, збільшити частку неподаткових доходів у зведеному бюджеті країни. Визначено рівень і динаміку податкового навантаження; наведено оцінку його впливу на національну економіку. Зазначено, що ефективна державна політика повинна бути динамічною, відповідати економіко-соціальним реаліям.

Ключові слова: фіскальна політика, податки, податкове навантаження, доходи, податкові надходження, бюджет, ВВП.

I. Вступ

В умовах загострення кризових явищ в економіці набуває великого значення функціонування фіскальної політики держави, призначення якої полягає в регулюванні господарської кон'юнктури, перерозподілі національного доходу, нагромадженні необхідних ресурсів для фінансування соціальних програм, стимулюванні економічного зростання, підтримці високого рівня зайнятості та позитивного соціально-економічного розвитку. Таким чином формується успішна економіка та реалізується одне із завдань держави – ефективне управління національним господарством.

Одним із фіскальних механізмів досягнення стабільності на макrorівні є зміна структури податків та податкових ставок згідно з тими завданнями, що є нагальними для економіки країни.

На сьогодні за умов тривалого дефіциту бюджету основним завданням фіскальної політики є збільшення доходів бюджету України. Основним джерелом поповнення державної скарбниці традиційно є податкові надходження. Тому виникає питання стосовно відповідності реаліям сьогодення рішення щодо підвищення частки податкових платежів у структурі доходів бюджету України, як наслідок – і податкового навантаження.

Серед українських науковців, які приділяють значну увагу питанню ефективного функціонування інструментів фіскальної політики та доцільності їх використання, слід виділити: В. Андрущенко, Г. Василевську, А. Василенку, В. Вишневського, В. Гейця, О. Данилова, Я. Дропа, Т. Єфименку, Ю. Іванова, Т. Калінеску, А. Кізиму, А. Крисоватого, І. Лютого, В. Мельника, Т. Меркулову, В. Опаріна, О. Покатаєву. Питання податків

та податкового навантаження відображено у працях Г. Василевської, О. Годованець, О. Іванишиної, Ю. Іванова, Т. Калінеску, І. Майбурова, Т. Маршалок, І. Цимбалюк, І. Чабан та ін.

Однак питання успішного використання інструментів фіскальної політики як засобу реалізації державою управління економікою та національним господарством залишається актуальним і потребує постійного моніторингу. Прийняття Податкового кодексу України, на жаль, не вирішило ряду питань щодо поліпшення життя населення та зміцнення економіки, що викликає необхідність у подальшому дослідженні й аналізі цієї проблеми.

II. Постановка завдання

Метою статті є аналіз поточних тенденцій розвитку фіскальної політики як механізму формування дохідної частини бюджету, а також визначення впливу податкового навантаження на національну економіку.

III. Результати

Фіскальна політика – це сукупність фінансових заходів держави, пов'язаних із регулюванням урядових витрат і прибутків для досягнення певних соціально-економічних цілей (антикризове регулювання, забезпечення високої зайнятості, боротьба з інфляцією тощо) [7].

Основним завданням фіскальної політики є досягнення макроекономічної стабільності та гармонійного формування бюджету України за допомогою зміни податкових надходжень (зміни податкових ставок і кількості податків) та видатків бюджету. Таким чином, фіскальна політика має дієвий інструментарій для впливу на економічні процеси.

Джерела формування дохідної частини бюджету, згідно із ст. 9 Бюджетного кодексу України, класифікуються за такими розділами: податкові надходження; неподаткові надходження; доходи від операцій з капіталом; трансферти [1].

Основним джерелом наповнення дохідної частини державного бюджету є податкові надходження (рис. 1). У 2007 р. їх питома вага в дохідній частині зведеного бюджету України становила 73,32%, у 2008 р. – 76,26%, у 2009 р. – 76,23%, в 2010 р. – 74,55%, у 2011 р. – 83,98%, у 2012 р. –

80,92%. Частка неподаткових надходжень та надходжень з інших джерел є суттєво меншою: у 2007 р. вони становили, відповідно, 22,08% та 4,6%, у 2008 р. – 20,32% та 3,42%, у 2009 р. – 21,41% та 2,37%, у 2010 р. – 23,48% та 1,98%, у 2011 р. – 15,06% та 0,97%, у 2012 р. – 18,16% та 0,91%.

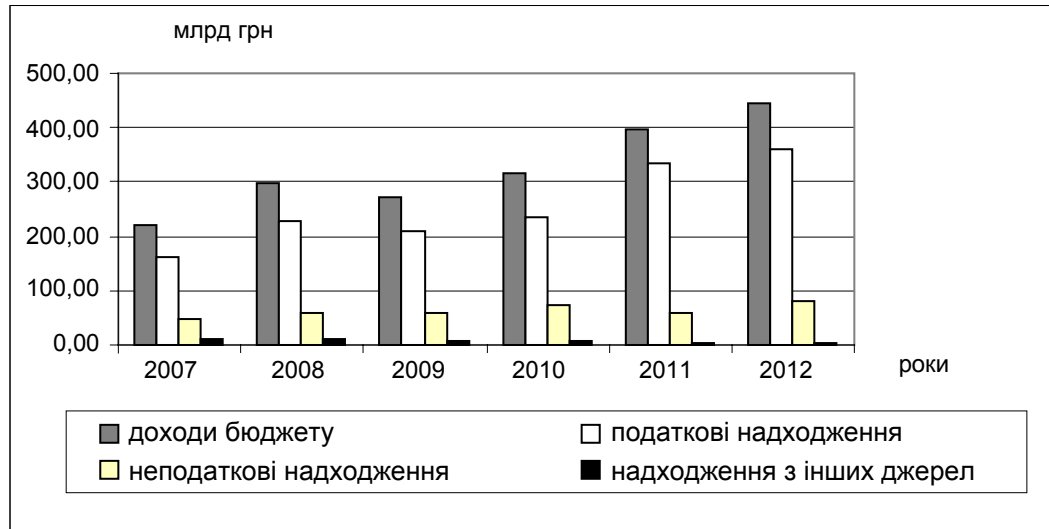

Рис. 1. Динаміка надходжень до зведеного бюджету України протягом 2007–2012 рр. [2]

Протягом 2007–2008 рр. спостерігається збільшення частки податкових надходжень із паралельним зменшенням питомої ваги інших джерел доходу. У кризовий період 2008–2009 рр. спостерігається інша динаміка – зменшуються податкові кошти та збільшуються частки інших джерел формування доходу бюджету. У 2011 р. відбувся значний “стрибок” податкових надходжень – на 9,43% при значному зменшенні інших розділів доходу (на 9,43%); 2012 р. ознаменувався незначним зниженням частки податків – на 3,05% та збільшенням на 3,11% частки інших джерел доходів.

Спостерігається збільшення податкових надходжень і протягом 2013 р., що можна визначити з даних табл. 1, рис. 2. Для порівняння наведено дані податкових надходжень за січень–вересень 2007–2013 рр.

За січень–вересень 2013 р. зібрано коштів на 7,93 млрд грн більше, ніж у 2012 р.

Можна зробити висновок, що збільшення частки податкових надходжень до бюджету України відбулося в результаті набуття чинності з 01.01.2011 р. Податкового кодексу України, бо протягом 2008–2010 рр. зміна її величини була несуттєвою (від 0,03% до

2,94%), натомість у 2011 р. – збільшення на 9,43%, що становить 100 144,2 млн грн.

Важливим фіскальним показником є податкове навантаження, що характеризує сукупний вплив податків на економіку країни загалом чи на окремих суб’єктах господарювання, тобто фактично є показником ефективності податкової політики, який впливає на наповнення державних доходів, рівень податкових надходжень у структурі ВВП і, відповідно, частку ВВП на душу населення [4, с. 271].

Податкове навантаження – це сукупність ефектів впливу податків на економіку в цілому або на окремих платників. На думку І.А. Майбурова, податкове навантаження – це міра, ступінь, рівень економічних обмежень, що виникають унаслідок відрахування грошових коштів на сплату податків, відволікання їх від інших можливих напрямів використання [5].

Офіційної методики обчислення показника податкового навантаження в Україні на сьогодні не існує, отже, відсутня й офіційна статистика цього показника, хоча на макрорівні він відображає якість податкової політики, кількісно співвідносить усю сукупність податків, зборів та інших обов’язкових платежів із джерелами їх сплати.

Таблиця 1

Податкові надходження до зведеного бюджету України за січень–вересень 2007–2013 рр., млрд грн [2]

Рік	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Податкові надходження	151,71	218,03	195,03	215,32	286,82	317,97	325,90

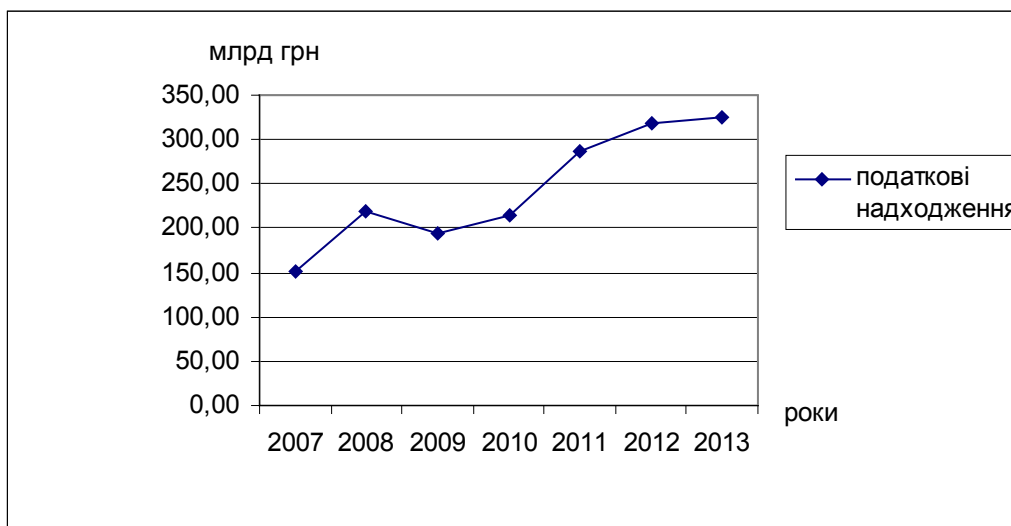

Рис. 2. Динаміка податкових надходжень за січень–вересень 2007–2013 рр., млрд грн [2]

Динаміку податкового навантаження та показники, які ілюструють економічне зростання, наведено у табл. 2. З них можна зробити висновок, що зростання податкових надходжень вплинуло на збільшення ВВП країни та ВВП на душу населення. При цьому коливання індексу інфляції, порівняно з попереднім роком, були такими: 2005 р. – -2%, 2006 р. – 1,3%, 2007 р. – 5%, 2008 р. – 5,7% (кризовий рік), 2009 р. – -10%, 2010 р. – -3,2%, 2011 р. – -4,5%, 2012 р. – -4,8%. Збі-

льшення податкових надходжень призвело до збільшення рівня податкового навантаження: у 2005 р. показник збільшився на 3,91% порівняно з попереднім роком, у 2006 р. – на 0,9%, у 2007 р. – зменшився на -0,71%, у 2008 р. зміна показника відбулася на 1,5%, у 2009 р. – на -1,1%, у 2010 р. – на -1,1%, у 2011 р. – на 4%, у 2012 р. – на -0,1%. Таким чином, найсуттєвіша зміна (збільшення) показника відбулася у 2011 р.

Таблиця 2

Динаміка показників економічного зростання України [2; 6]

Роки	Показник				
	Податкові надходження до зведеного бюджету України, млн грн	ВВП, млн грн	ВВП на 1 особу, грн	Податкове навантаження,* %	Індекс інфляції, %
2004	61 361,7	345 113	7 273	18,3	112,3
2005	98 065,2	441 452	9 372	22,21	110,3
2006	125 743,1	544 153	11 630	23,11	111,6
2007	161 264,2	720 731	15 496	22,4	116,6
2008	227 164,8	948 056	20 495	23,9	122,3
2009	208 073,2	913 345	19 832	22,8	112,3
2010	234 447,8	1 082 569	23 600	21,7	109,1
2011	334 691,9	1 302 079	28 488	25,7	104,6
2012	360 567,2	1 408 889	30 901	25,6	99,8
Зміни (2012/2004)	+299 205,5	+1 063 776	+23 628	+7,3	-12,5

* розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України та Державного казначейства України

Загальноприйнятою світовою практикою визначення податкового навантаження на рівні національного господарства є співвідношення суми сплачених у державі податків до валового внутрішнього продукту.

Варто зауважити, що саме по собі зниження ставок обов'язкових платежів не сприяє підвищенню мотивації у платників податків. Водночас, необхідно враховувати, що такий спосіб обчислення податкового навантаження не враховує витрат, пов'яза-

них з адмініструванням податків, тобто витрат на формування податкового законодавства, утримання контролюючих органів, ведення обліку платниками податків, складання і подання ними податкової звітності.

На думку Я. Дропи та І. Чабан, отримані дані податкового коефіцієнта не відповідають дійсності, а рівень податкового навантаження у 25,6% є значно заниженим. Пояснюють вони це двома причинами, посилаючись на О. Амошу та В. Вишневського, які

зазначають, що, по-перше, офіційний валовий внутрішній продукт в Україні – це приблизно лише половина реально одержаних у вітчизняній економіці господарських результатів. Це означає, з одного боку, приховане недофінансування суспільних товарів і заниження відносного значення суспільного сектору господарства, а з іншого – наявність нерівномірного розподілу податкових зобов'язань між підприємствами і громадянами, які беруть участь у виробництві. Друга причина, як уже зазначалося, – неврахування при обчисленні податкового коефіцієнта суми витрат, пов'язаних із справами податків. Використовувати обчислення податкового коефіцієнта з урахуванням таких витрат важко, проте воно б допомогло рельєфно виявити причини незадоволення суб'єктів господарювання та громадян, адже пригнічують не стільки самі по собі суми сплачуваних податків, скільки їх кількість, заплутаність податкового законодавства, надмірні труднощі, пов'язані з веденням обліку й розрахунком податкових зобов'язань [3].

Світовий банк разом із аудиторською компанією PriceWaterhouseCoopers щорічно проводять аналіз ефективності функціонування податкових систем, оцінюючи податковий тягар і простоту податкового адміністрування. Показник The Total Tax Rate ілюструє податкове навантаження на бізнес. Порівнюючи аналітичні дані випуску Paying Taxes. The global picture 2011–2013 pp., можна зазначити, що впровадження Податкового кодексу України суттєво не покращило умови для середнього та малого бізнесу. Загальна податкова ставка з 55,5% у 2011 р. збільшилася до 57,1% в 2012 р.; загальна податкова ставка на податки на прибуток у 2011 р. становила 10,4%, в 2012 р. – 12,2%, у 2013 р. – 11,6%; загальна податкова ставка фонду оплати праці залишилася незмінною протягом 2011–2012 pp. – 43,3%, у 2013 р. зменшилася лише до 43,1%. Таким чином, за показником The Total Tax Rate – загальна податкова ставка – Україна посіла у 2011 р. 149-те місце, у 2012 р. – 152-ге місце серед 183 країн світу. Станом на 2013 р. Україна перебуває на 165-му місці [8–10] (табл. 3).

Таблиця 3

Рейтинг оцінювання податкових систем 2013 р. [10]

Країна	Простота податкової системи	Кількість податків	Час, що витрачається на облік і сплату податків	Загальна податкова ставка, %
Канада	8	8	131	26,9
Великобританія	16	8	110	35,5
Казахстан	17	7	188	28,6
ПАР	32	9	200	33,3
Грузія	33	5	280	16,5
Естонія	50	8	85	67,3
Латвія	52	7	264	36,6
Франція	53	7	132	65,7
Литва	60	11	175	43,7
Росія	64	7	177	54,1
США	69	11	175	46,7
Німеччина	72	9	207	46,8
Азербайджан	76	18	214	40
Вірменія	108	9	380	38,8
Молдова	109	48	220	31,2
Китай	122	7	338	63,7
Японія	127	14	330	50
Білорусь	129	10	338	60,7
Італія	131	15	269	68,3
Індія	152	33	243	61,8
Узбекистан	161	41	205	98,5
Україна	165	28	491	55,4
Киргизстан	168	51	210	68,9
Таджикистан	175	69	224	84,5

При цьому слід пам'ятати, що надмірне податкове навантаження є негативним наслідком державної податкової політики, який, як правило, негативно впливає на розвиток національної економіки, стримує ділову активність суб'єктів господарювання, уповільнює зростання валового внутрішнього продукту та є однією з причин виникнення таких кризових явищ у суспільстві, як соціальна напруженість і загальне зубожіння населення.

Аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що головним завданням фіска-

льної політики на сьогодні є збільшення доходів бюджету за рахунок підвищення частки податкових надходжень. Але вплив фіскальної політики на економічне зростання відчутніший та ефективніший у разі "створення" грошей, тобто стимулювання виробництва. Наявне ж збільшення податкових надходжень є наслідком упровадження чинного Податкового кодексу України.

Стосовно податкового навантаження, то, судячи з наявних даних, воно не є надмірним. Проте за відсутності активної стиму-

лювальної фіскальної політики, позитивний розвиток національної економіки вбачається проблематичним.

IV. Висновки

Фіскальна політика на сучасному етапі повинна бути спрямованою на стимулювання реального сектору економіки за допомогою спрощення адміністрування податків, надання податкових пільг, оскільки збільшення податкових надходжень за рахунок зміни кількості податків та податкових ставок не викликає пропорційного збільшення величини податкових надходжень у довгостроковому періоді, а збільшується разом зі зростанням ставки лише до певної величини. А далі отримуємо, в кращому разі, стали величину надходжень, а в гіршому – їх зменшення та спад виробництва. Тому сучасна економічна ситуація потребує корекції фіскальної політики України.

Список використаної літератури

1. Бюджетний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 08 липня 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Виконання державного бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
3. Дропа Я. Податкове навантаження та його вплив на економіку України / Я. Дропа, І. Чабан // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 219. – С. 213–218.
4. Левченко Н.М. Систематизація методик оцінки податкового навантаження на суб'єктів господарювання / Н.М. Левченко // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 6. – С. 270–275.
5. Майбуров І.А. Теорія налогооблігання. Продвинутый курс: для магістрантов, обучающихся по специальностям “Финансы и кредит”, “Бухгалтерский учет, анализ и аудит” / И.А. Майбуров, А.М. Соколовская. – М.: Юнити-Дана, 2011. – 591 с.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Уманців Ю. Механізм економічної політики / Ю. Уманців, О. Міняйло, В. Косик. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 136 с.
8. Paying Taxes 2011. The global picture – World Bank, PricewaterhouseCoopers [Doing Business project]. – Mode of access: <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/paying-taxes-2011.pdf>.
9. Paying Taxes 2012. The global picture – World Bank, PricewaterhouseCoopers [Doing Business project]. – Mode of access: <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/paying-taxes-2012.pdf>.
10. Paying Taxes 2013. The global picture – World Bank, PricewaterhouseCoopers [Doing Business project]. – Mode of access: <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/paying-taxes-2013.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2013.

Морщ Я.И. Современные проблемы реализации фискальной политики в Украине

В статье рассмотрены и проанализированы динамика и структура доходов сводного бюджета Украины, место и доля налогов в формировании бюджета. Отмечено, что для экономического роста необходимо обратить внимание на стимулирование производства с помощью инструментов фискальной политики, увеличить долю неналоговых доходов в сводном бюджете страны. Определены уровень и динамика налоговой нагрузки; дана оценка его влияния на национальную экономику. Отмечено, что эффективная государственная политика должна быть динамичной, отвечать экономико-социальным реалиям.

Ключевые слова: фискальная политика, налоги, налоговая нагрузка, доходы, налоговые поступления, бюджет, ВВП.

Morsh Y. Current posers of fiscal policy in Ukraine

Fiscal policy play an important role in the social and economic development of the state. Fiscal policy is one of macroeconomic policy instruments refer to macroeconomic quantities that can be directly controlled by an economic policy maker. It illustrates how the government could try to use fiscal policy to affect the economy, consider an economy that's experiencing a recession. Optimal combination of fiscal instruments is the backbone of national economic.

The first is taxation. By levying taxes the government receives revenue from the populace. Taxes come in many varieties and serve different specific purposes, but the key concept is that taxation is a transfer of assets from the people to the government.

The organizational and economic problems, which cause imperfection of their coordination are considered, also areas of the coherent implementation of fiscal policy at the present stage of development of national economy are offered.

Fiscal policy is the use of government revenue collection (taxation) and expenditure (spending) to influence the economy. Discussions of fiscal policy, however, generally focus on the effect of changes in the government budget on the overall economy. Although changes in taxes or spending that are

“revenue neutral” may be construed as fiscal policy and may affect the aggregate level of output by changing the incentives that firms or individuals face – the term “fiscal policy” is usually used to describe the effect on the aggregate economy of the overall levels of spending and taxation, and more particularly, the gap between them. The government’s operating balance is the difference between its revenue and expenditure. If the operating balance is increasing, it means the government is saving money or taking money out of the economy. Fiscal policy is said to be tight or contractionary when revenue is higher than spending and loose or expansionary when spending is higher than revenue. Fiscal policy is an important tool for managing the economy because of its ability to affect the total amount of output produced – that is, gross domestic product.

Unfortunately, discretionary fiscal policy is rarely able to deliver on its promise. Fiscal policy is especially difficult to use for stabilization because of the “inside lag” – the gap between the time when the need for fiscal policy arises and when the president and Verhovna Rada implement it.

Key words: *fiscal policy, taxes, tax burden, income, tax revenue, budget, GDP.*